

Alexander Buzgalin: Maidan 2013: ett motstånd vars dialektik har många dimensioner (en betraktelse från vänster)

[Ur International Viewpoint, januari 2014. Artikeln är alltså skriven innan de senaste veckornas dramatiska utveckling. Är ändå intressant som en bakgrund till just denna utveckling. Alexander Buzgalin är professor vid Moskvas universitet och samordnare i den sociala rörelsen "Alternativ". Han satt med i organisationskommittén inför det 2:a Ryska Socialt forum. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

En tragedi som förvandlats till en fars? Eller en fars som tragedi?

Ukraina är fyllt av motsättningar. För andra gången på 10 år har Kiev blivit scenen för massprotester och sammandrabbningar med myndigheterna. Men händelserna på hösten 2013 är bara ytligt lika händelserna 2004. Situationen har blivit mycket mer komplicerad.

2004 utgjordes den viktigaste kraften på Maidan (Självständighetstorget) av människor som hade tröttnat på den härskande politiskt ekonomiska elitens despotiska och föraktfulla uppträdande. De nationalistiska grupperna och så vidare kanske inte var mindre starka 2004 än vad de är 2013, men huvudsaken var befolkningens kompakta ilska. Dessutom var valet 2004 inte bara geopolitiskt (om man skulle ansluta sig till Europa eller ställa sig på Rysslands sida), utan också samhällspolitiskt – mellan oss, medborgarna, och de, parasiterna.

Situationen på Maidan idag är på många sätt annorlunda. Det finns fortfarande ett utbrett missnöje med myndigheternas parasitism, men det som nu trätt in på scenen är resultatet av en noga uttänkt organisering från de västvänliga politiska och ekonomiska eliternas sida. Medan de som agerade bakom scenen 2004 var ovilliga att visa sig öppet, har de idag ohöljt trätt i förgrunden. Och det finns en annan mycket viktig aspekt: 2013 har nationalistiska och fascistiska organisationer dragits till Maidan i så stor omfattning att de närmar sig att vara den viktigaste, effektivt organiserade kraften under "protesterna" (just så, inom citationstecken).

I grund och botten har situationen nu fått många dimensioner, och det är således ännu viktigare att analysera den. De motsättningar som sliter sönder Ukraina får inte bara förstås ur den geopolitiska synvinkel som nu är på modet, utan också utifrån deras samhällsekonomiska, politiskt ideologiska och historiskt kulturella sidor.

Därav följer denna texts huvudtes: precis som tidigare utgör dagens Ukraina en skärningspunkt mellan djupgående motsättningar, och inte bara motsättningar inom Ukraina själv.

Ukraina består av stålarbetare och "kontorsråttor", lärare och bönder, ägare av tjänsteföretag och oligarker, de sistnämnda uppdelade i olika "klaner". Landet har västvänliga, ryssvänliga och "oberoende" fackföreningar och offentliga organisationer. De sistnämnda består till största delen av cyniskt pragmatiska parlamentariska partier som framförallt betraktar frågan om att integreras i EU utifrån vilka utmaningar de ställs inför under valen. Ukraina är också en i huvudsak ukrainsktalande befolkning och en huvudsakligen rysktalande befolkning. Slutligen representerar Ukraina hundratal år av krig med och införlivande i Polen och Litauen. Det är 450 års sammanslagning med Ryssland och århundraden av förtryck under det ryska tsardömet. Det är de antifascistiska partisanernas hjältemod och Banderas fascistiska anhängares brott.*

Följaktligen finns det djupgående, grundläggande motsättningar i det ukrainska samhället, som är

* Stepan Bandera var ledare i OUN (Organisationen för ukrainska nationalisterna) som under Andra världskriget samarbetade med de nazistiska ockupanterna och begick folkmord och andra krigsbrott – öa.

historiskt betingade och beroende av sociala och klassfaktorer. Motsättningarna har många olika sidor: historiskt kulturella, politiskt ideologiska, pragmatiskt ekonomiska, geopolitiska och klassaspekter som nu återigen korsar varandra på Maidan.

Det finns ytterligare en sak som vi inte får glömma bort: Ukraina är också en både konkret och universell enhet av sina folk, sin historia och sin kultur. Detta är ett "Ukraina" som har en viss integritet, helhet och ett övergripande nationellt intresse av fred.

Det är genom detta prisma av problem som vi kan och bör analysera frågan om Ukrainas integrering i Europa, men först några ord om det internationella sammanhanget, om Ryssland och EU.

Ryssland: traditioner av vänskap mellan folken och ökande chauvinism, social befrielse som mål och oligarkikapitalets girighet... Låt mig redan från början säga: för mig är Charkov, Kiev och Lvov, Dnjepr, Karpaterna och Krim oskiljaktiga delar av mitt hemland, Sovjetunionen. Jag växte upp och levde i detta land, där jag har vänner överallt. Men jag växte också upp med en insikt om att mitt hemland, Sovjetunionen, var genomsyrat av djupgående motsättningar som kunde tillintetgöra det och till sist också gjorde det. Jag kan också säga samma sak om dagens Ryssland: det är mitt land, jag älskar det djupt, men just av den orsaken vill jag inte blunda för att det i dagens Ryssland är de reaktionära politiska och ekonomiska krafterna som till största delen har övertaget.

Mer exakt har dagens Ryssland fortfarande en enorm historisk potential vad gäller kultur, vetenskap och utbildning. I detta land visar flera sociologiska undersökningar att majoriteten av befolkningen fortfarande hyllar värderingar om social rättvisa och folklig makt. Hittills, och trots djupa inre motsättningar och ökande nationalism, har majoriteten av vårt folk behållit inriktningen på vänskapliga och jämbördiga relationer med folken i andra länder. Det gäller speciellt folken i länder som Ukraina, eftersom våra föräldrar och barn kämpade tillsammans mot fascismen, och att våra folk sedan århundraden gemensamt har byggt ett enhetligt samhällskulturellt landskap där ingen tänkte sig att fråga om till exempel författaren Nikolaj Gogol ska betraktas som ukrainare eller ryss.

Ur detta härstammade den kraftfulla tendensen till samordning mellan folken i Ukraina och Ryssland. Jag betonar – inte bara ukrainare och ryssar. Våra länder är multinationella och det är av grundläggande vikt att inse det. Ur detta härstammar den otvivelaktigt progressiva och produktiva karaktären på vårt allt djupare samarbete, vår oerhört nära kulturella samverkan, som har gjort det möjligt för båda våra länder att utveckla och sprida sin kultur mer fullständigt och brett, inte bara på sitt eget territorium utan också hos sin granne. Det är viktigt att konstatera att Ryssland skulle ha det sämre och svårare utan Ukrainas kulturella arv, inklusive västra Ukrainas eleganta europeiska arv. Ukrainas språk, Lesja Ukrajinkas dikter och pjäser, Gogols *Kvällar på en gård nära Dikanka*, de branta klipporna som höjer sig över Dnjepr, det gamla Lvov och Charkovs avenyer är alla delar av vår gemensamma kulturella värld.

Men dagens Ryssland är också stormaktschauvinismen som får sin näring ur landets barbariska kapitalism, och även Rysslands fortfarande härskande elit. I detta avseende är allting mycket mer komplicerat och svårare och faktiskt värre. För Rysslands oligarker utgör Ukraina framförallt ett nytt område där de kan tillämpa samma politik av att suga ut naturrikedomar och billig arbetskraft som i Ryssland. För Ukrainas olika folk kommer Rysslands "meningslösa och skoningslösa" affärliv att innebära samma sak som det har inneburit för vårt land: en blandning av hård kapitalistisk utsugning och en halvfeodal diktatur.

Samma sak måste sägas om vår dominerande "politiska klass". Ryssland av idag styrs av en korruperad byråkrati som är sammanflätad med råvaru- och finansoligarkerna plus det militärindustriella komplexets chefer. Ryssarnas verkliga sociala och medborgerliga rättigheter ligger långt från en demokratisk stats normer, och de oberoende fackföreningarnas och sociala rörelsernas rättigheter är ytterst begränsade. En viktig faktor i Rysslands politiska liv är de stormaktsnationalistiska stämningarna hos olika figurer inom landets härskande kretsar.

Det gör milt sagt Rysslands härskande elit till en mycket problematisk partner att förenas med. En ekonomisk och politisk integrering i detta Ryssland skulle bara stärka de proryska oligarkerna och den proryska politiska eliten i Ukraina. Å ena sidan skulle folken i Ukraina få relativt billiga resurser till landets medborgare och till produktionen, plus bevarande (och kanske tillväxt) av den tunga industrin och industriproletariatet, plus stora marknader i ländernas tullunion. Samtidigt skulle de också bevara och stärka den primitiva kapitalistiska utsugningen och den halvfeodala utsugningen av arbetarna, tillsammans med de förmyndaraktiga byråkratiska strömningarna inom statsapparaten och faran för att den ryska byråkratin kommer att dominera geopolitiskt. När man räknar samman de två sidorna skulle slutresultatet bli att inte särskilt mycket skulle förändras för huvuddelen av Ukrainas medborgare. Hur är det då med EU?

EU: framsteg och brott. Eller, vad kan en integrering i EU ge Ukraina?

Det första som måste klargöras är uppenbart: EU:s framsteg är verkliga och välkända för alla. Det vill säga om vi talar om EU:s ”kärna”. Trots alla nuvarande svårigheter kvarstår här många positiva sidor. Om vi tittar på norra Europa, så har den så kallade ”skandinaviska modellen” som tillämpats där verkliga fördelar jämfört med de system som är förhärskande i Ryssland och Ukraina. Framförallt är ekonomin i hög grad socialiserad. Dessa länder har en progressiv inkomstskatt, generösa välfärdsvillkor, i huvudsak gratis tillgång till utbildning, sjukvård och kultur och starka, aktiva fackföreningar. De har små sociala skillnader (med en skillnad på 6-7 gånger mellan befolkningens rikaste och fattigaste tiondelar, det vill säga mindre än hälften av siffran i våra länder) och verkliga rättigheter för det medborgerliga samhällets institutioner.

Men det finns smolk i denna socialdemokratiska glädjebägare. En hel del faktiskt. De imponerande sociala resultaten i dessa länder uppnåddes för flera decennier sedan, och sedan dess har processen... upphört. Och precis som en cykel kan en socialdemokratisk utveckling inte stå stilla, den måste fortsätta framåt. Om man försöker stanna vid en viss punkt, om förvandlingarna stannar upp halvvägs, kommer samhället att hamna i ett tillstånd av stagnation, av social och andlig tröghet. Sådana är EU:s framsteg.

Den andra punkten – EU:s brott – kan se ut som en långsökt ideologisk insinuation från fienderna till europeisk integrering och demokrati.

Men.

Precis som i fallet med Rysslands härskande elit måste vi i vår analys av EU skilja mellan å ena sidan framstegen för medborgarna i Europas länder, och å den andra den politik som tillämpas av de europeiska transnationella företagen och NATO:s medlemsregeringar. När det gäller medborgarnas framsteg tänker vi framförallt på de erövringar som gjorts av arbetarna, fackföreningarna, de vänster- och vänstercentristiska partierna och de sociala rörelserna och de icke regeringsanknutna organisationerna, vars aktiva kamp för sociala och medborgerliga rättigheter under mer än ett sekel har lett till obestridda resultat. När frågan ställs på detta sätt blir det omedelbart klart att NATO:s regeringar, i egenskap av EU:s ”aktörer”, är ansvariga för tusentals fredliga medborgares död i det tidigare Jugoslavien. Och det räcker inte med det, de är också ansvariga för den finanskris som sedan 2008 har drabbat praktiskt taget alla folk i världen, för massarbetslösheten i länderna i södra Europa, etc, etc.

Allra viktigast är det faktum att ett införlivande av Ukraina i EU inte betyder att medborgarna i Ukraina inom överskådlig framtid skulle komma att kunna leva på samma sätt som medborgarna i Tyskland eller Österrike. Precis som världen i stort är EU uppdelat i rika och fattiga områden. På ena sidan av denna klyfta står de europeiska transnationella företagens ”hemländer”, de länder som samlar huvuddelen av kapitalet och de innovativa teknologierna i sina händer, tillsammans med ytterst värdefulla avbilder som sträcker sig från produktmärken till allt möjligt masskulturellt och

medialt skräp. På den andra sidan befinner sig länder där (efter europeiska mått) billig arbetskraft finns samlad, jämte råvaruindustrier, produktion som smutsar ner, monteringsfabriker och befolkningar som är beredda att arbeta 12 till 14 timmar i sträck utan lediga dagar för att få delta i det ”europeiska sättet att leva”. Om vi jämför den rikaste tiondelen med den fattigaste i alla länder inom gemenskapen, så visar det sig att de sociala skillnaderna inom EU är ungefär lika stora som i Ryssland och Ukraina...

I detta sammanhang är det viktigt att inse att om Ukraina går vidare och integreras i EU, så kommer landet att hamna inom kategorin ”fattig periferi”. Praktiskt taget ingen förnekar detta. De proeuropeiska kretsarna i Ukraina ”glömmer” bara bort det. Eller mer exakt, vägrar diskutera det.

Vad väntar under dessa omständigheter våra ukrainska bröder och systrar? Ett ytterst motsägelsefullt resultat, precis som om de närmar sig Ryssland.

De kan förvänta sig en viss formell förändring i riktning mot parlamentarism och rättigheter för olika minoriteter (men knappast rättigheter för fackföreningarna och vänstern). Den ukrainska eliten kan också förvänta sig en enklare dialog med väst och att införlivas i EU-etablissemangen, jämte nya möjligheter att utvidga små- och mellanbourgeoisins verksamhet inom områden som handel, turism, etc. Plus – och detta är av grundläggande betydelse – seger för Ukrainas västvänliga oligarkfraktioner under slagmålet om statliga tillgångar och marknader. På samma gång skulle detta också öka den redan betydande utflyttningen av ukrainare till EU, i huvudsak i form av ”outsourcing” av dåligt betalda arbetare. Till bilden skulle också höra en intensifierad avindustrialisering och tillväxt av den ukrainska nationalismen, tillsammans med avsevärda samhällskulturella problem för den rysktalande befolkningen.

Så vad ska Ukraina göra?

Vad är då bäst för Ukraina? Att bli ännu ett område i EU:s periferi, att införlivas med Ryssland, eller bli ett självständigt land i tredje världen?

Personligen skulle jag vilja formulera mitt svar längs tre linjer. För det första måste denna fråga avgöras av de ukrainska medborgarna själva. Det är lika oacceptabelt att sändebud från EU eller USA utövar påtryckningar som att ryssarna gör det.

För det andra är olika skikt i det ukrainska samhället intresserade av olika lösningar. Jag påstår givetvis inte att jag sitter inne med den yttersta sanningen, men som forskare och medborgare vill jag inte inta en ståndpunkt som neutral observatör. Enligt min uppfattning kan situationen således presenteras på följande sätt (i mycket komprimerad form):

För huvuddelen av bönderna och industriproletariatet i östra Ukraina skulle ett samarbete med Ryssland (jag vill understryka att vi av principiella skäl inte talar om att införliva Ukraina med Ryssland) ge större stabilitet utan att skapa nya kulturella och språkproblem. Det gäller trots den ryska affärsvärldens och byråkratins uppenbara brister. Samma sak skulle gälla för medlemmar i intellektuella yrken som lärare, sjukvårdspersonal och andra välutbildade arbetare i statliga institutioner. Alla dessa människor skulle få relativ stabilitet i utbyte mot att underställas den ukrainska byråkratins förmyndarskap och få ytterligare inskränkningar av sina medborgerliga och sociala rättigheter. Även motsvarande kretsar inom storfinansen skulle gynnas av ett närmande till Ryssland, tillsammans med de politiska och byråkratiska grupper som är sammanflätade med dem. Alla dessa ”fördelar” är ytterst motsägelsefulla. Men det finns ett otvivelaktigt plus om våra länder skulle närma sig varandra: en förnyelse och intensifiering av den samhällskulturella dialogen mellan oss. Denna faktor är av grundläggande betydelse och helt och hållet positiv.

För de flesta inom de ”fria yrkena”, för små- och mellanbourgeoisien inom handelssektorn, för de oligarker vars verksamhet har vävts samman med de transnationella företagen i väst, och för de

västvänliga politiska krafterna, skulle en inriktning mot EU vara fördelaktig på kort sikt.

Längre fram kommer dessa grupper högst sannolikt att upptäcka att de kommer att underordnas företagen i EU:s ”kärna”, precis som hände med länderna i Central- och Östeuropa. Paradoxalt nog skulle en integrering i Europa kunna ge tillfälliga fördelar för de oberoende fackföreningarna och olika icke regeringsanknutna organisationer (speciellt de som är skilda från dagens samhällsekonomiska problem, som förespråkare för homo-, bi- och transsexuellas rättigheter). Dessa grupper kanske kan befrias från en del av de begränsningar som den nuvarande byråkratin sätter upp för dem.

Men dessa demokratiska framsteg skulle knappast bli betydande eller varaktiga, om de överhuvudtaget skulle äga rum. I länderna i EU:s periferi kränks normerna för medborgerliga och sociala rättigheter med slående lätthet. Samtidigt uppvisar byråkratin i Bryssel en häpnadsväckande blindhet genom att ”inte märka” dessa kränkningar, om de inte påverkar de europeiska transnationella företagens intressen eller de intressen som grannarna i NATO:s högkvarter i Bryssel har.

Nu till kärnan i denna punkt. Till skillnad från händelserna 2004 (där författaren deltog personligen) utgör nationalisterna och fascisterna nästan den största och bäst organiserade kraften, i praktiska och aktiva termer, bland de som varit inblandade i aktionerna på Maidan 2013. Det behöver sägas rent ut: skulden till högnationalisternas och de profascistiska organisationernas ökande styrka i Ukraina, såväl som i de baltiska staterna, ligger inte bara hos myndigheterna i dessa länder, utan också – och jag betonar speciellt detta – hos EU:s styrande strukturer. Europas liberala demokrater har redan vid tidigare tillfällen försökt uppnå sina mål genom att spela ut det fascistiska kortet, med fruktansvärda resultat (vi kan påminna om Münchenöverenskommelsen 1938 bara för att nämna ett exempel). Det nuvarande utnyttjandet av nationalisterna och fascisterna som en av huvudkrafterna under Maidanprotesterna är i grund och botten just ett sådant brott (om än för tillfället i ojämförligt mindre skala), som begås av Ukrainas ”opposition” och EU.

För det tredje visar redan en kort analys av situationen i Ukraina utifrån ett marxistiskt perspektiv klart och tydligt: alla av oss, speciellt i Ukraina, måste undvika återvändsgränderna att välja det förment minst onda av två lika värdelösa alternativ. Vi kan och måste hitta svar som går på tvärs med detta. Det handlar först av allt om att lösa de samhällsekonomiska, politiska och kulturella problemen, inte på geopolitisk nivå (av varianten, som ett aktuellt ordspråk säger, ”Vem ska vi sälja oss till?”) utan med verkligt radikala ekonomiska och politiska reformer inom (åtminstone) Ukraina självt. Även här kan och måste vi kritiskt använda den europeiska demokratiska vänsterns erfarenheter, och våra gemensamma erfarenheter – i högsta grad motsägelsefulla men av grundläggande betydelse – av de omvandlingar som skedde i Sovjetunionen.

Inte heller ska vi glömma bort den avgörande faktorn: en i huvudsak klassbaserad vänsterpolitik kan och får inte bortse från att det ukrainska folket också har övergripande intressen, som en konkret och allmän (och därmed motsägelsefull) förening av landets etniska grupper, historia, kultur och geografi. Detta intresse präglas av motsättningar som skär tvärs över flera dimensioner. Icke desto mindre existerar det. Bara Ukrainas egna folk, inte ryssar eller europeiska ”makthavare”, kan och bör avgöra strategin för landets utveckling, som betingas av detta övergripande intresse.

Följaktligen kan och kommer jag inte att försöka lägga fram en sådan strategi för Ukrainas medborgare. Men som marxistisk vetenskapsman och efter att ha vuxit upp mitt i en dialog mellan våra folk och kulturer (och inte bara dem) kan och kommer jag inte att stå vid sidan om som likgiltig observatör. Jag skulle alltså vilja påminna alla inblandade om att det högsta kännetecknet på ett folks utveckling, ett kännetecken som kvarstår trots det postmodernistiska målet att ”dekonstruera storslagna berättelser”, har varit och fortfarande är individens fria, allsidiga utveckling. Det innebär inte bara ekonomisk tillväxt utan också att utveckla mänskliga kvalitéer och förmågor, och lösa sociala, miljö- och humanitära problem.

Som jag upprepade gånger har hävdat förr kan inte folken i Ryssland, Ukraina eller något annat land hitta detta alternativ genom att förvandlas till en periferi till någon sorts "förtröstans imperium", vare sig EU eller Nordamerika. Inte heller går det att uppnå genom att förena oligarker och byråkrater i halvt perifera länder. I bred mening måste man för att hitta en sådan lösning avvisa valet mellan olika "mindre onda" och istället leta efter ett svar "på tvärs". Detta svar kan bara bestå av att gå framåt längs demokratins och socialismens väg. Bara denna väg kan ge både integrering i ett världsomspännande samarbete (mellan folk och kulturer) och utveckling av den nationella kulturen, eftersom en verklig kultur alltid är både global och nationell.

Det är inget abstrakt förslag. Det är redan möjligt att slå in på denna väg, till och med för länder som inte är bland världens största eller mest utvecklade. Idag finns exempel på sådana länder i en rad stater i Latinamerika, vars folk har förkastat USA:s förmyndarskap och har börjat tillämpa en demokratisk, samhälleligt inriktad utvecklingsmodell. Dessa länder har först och främst prioriterat att inte genomföra geopolitiska intriger utan att välja en samhällsekonomisk och politiskt ideologisk strategi som utgör ett alternativ till kapitalets globala makt.